

Јасминка МАРКОВИЋ, архивист
Историјски архив Краљево

АЛТЕРНАТИВНО ФИНАНСИРАЊЕ АРХИВА – Примена у Историјском архиву Краљево –

САЖЕТАК: Савремени начин пословања архивима намеће нове приступе, концепте и могућности финансирања. Успех зависи од способности прилагођавања, прихватања и сублимације старих и нових образаца, који се огледају у потребама, захтевима и могућностима установа. Опредељена буџетска средства, било да су са републичког, покрајинског или локалног нивоа, веома су скромна и ограничена. Углавном су усмерена на личне дохотке запослених и материјалне трошкове, а најмање на програмске активности, набавку савремене опреме и инвестиционо одржавање објеката. Циљ овог рада је да укаже да је архивима у таквом пословном окружењу једно од могућих решења за набавку додатних средстава алтернативно финансирање наменских пројеката. Историјски архив Краљево последњих година кроз овај концепт финансирања, аплицирањем на конкурсе, настоји да надомести и обезбеди средства за реализацију потребних и предвиђених активности, пошто су буџетом предвиђена средства недовољна.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: алтернативно финансирање, пројекти, конкурси

Померање конзервативних граница, савремено пословање и професионални приступи само су неки од изазова са којима се сусрећу архиви. У складу са могућностима и капацитетима, кроз нове концепте, презентације, дефинисање и тумачење културног наслеђа, архиви стварају признату, прихватљиву и препознатљиву слику о себи у професионалним круговима и јавности. Успешно пословање, реализација и афирмација архивске делатности су у тесној вези са одобреним буџетом и расположивим финансијским средствима.

Финансирање архива регулисано је законом. Значајна прекретница на нивоу Републике догодила се 2001. године, када је укинут систем фондова и успостављен буџетски систем финансирања. Тада је наступио период иновирања и оживљавања целокупног културног система. Уведени су двопартитивни односи између Републике и АП Војводине у финансирању најзначајнијих покрајинских установа културе, као и нови концепт буџетског система, извештавања и контроле јавних прихода и расхода. Локалне самоуправе су делимично децентрализоване, са проширеним ингеренцијама и већом самосталношћу у управљању културом и већим пореским капаци-

тетом. Добијена трансферна средства за културу била су у висини њиховог учешћа у укупном броју становника Републике и заснована на нивоу учешћа општине или града у укупно утрошеним средствима за посебне програме културе, а на републичком нивоу су уведени јавни конкурси у појединим областима уметничког стваралаштва. Период стагнације у реформи културног система и финансирања је наступио 2004. године, када у републичком буџету долази до пада учешћа расхода за културу. Национални инвестициони план, намењен инфраструктурним пројектима у култури, због честих ревизија буџета није дао веће резултате. Последице друштвено-економских прилика у земљи и светска економска криза додатно су уздрмале ионако ограничен систем финансирања културе. У појединим областима извршена је власничка трансформација и приватизација установа, уведена је штедња и рестрикција јавних средстава намењених култури.¹ Од 2010. године културни систем егзистира у повољнијој атмосфери, али се и даље финансира претежно из буџета.

Финансирање текућих расхода и издатака, остваривање програма установа културе чији је оснивач Република Србија, као и програми и пројекти установа културе који квалитетом доприносе развоју културе део су општег интереса у култури. Законом је предвиђено да се установе културе финансирају или суфинансирају из буџета Републике, Покрајине и јединице локалне самоуправе, односно оснивача. Висина средстава одређује се на основу стратешког плана и предложеног годишњег програма рада установе, који мора да садржи посебно исказана средства за финансирање програмских активности и за текуће расходе и издатке. Уговор о финансирању одобрених програма или делова програма установа потписује са оснивачем. Средства се исплаћују на основу решења о преносу средстава, а у складу са Законом о буџетском систему. По реализацији програма и пројеката установа је у обавези да поднесе извештај са доказима о утрошеним наменским средствима у року од 30 дана.

Оснивач може суфинансирати текуће расходе и издатке установа који се не финансирају редовно из њиховог буџета уколико оне својим програмима трајније задовољавају културне потребе грађана на одређеном подручју. Одабир се, уз захтев за суфинансирање, обавља на основу извештаја о петогодишњем раду и стратешког развојног плана за наредних пет година. Висина средстава не може премашити износ од 45 одсто од укупних текућих расхода и издатака установе културе, која са оснивачем закључује

¹ Христина Микић, *Културна политика и савремени изазови финансирања културе: Међународна искуства и Србија*, Култура – часопис за теорију и социологију културе и културне политике број 130/2011, Завод за проучавање културног развитка, Београд, 2011, 91–93.

уговор о суфинансирању текућих расхода и издатака у трајању од једне године.²

Посредством Министарства културе и информисања Републике Србије установама се усмерава највећи део буџетских средстава, као и одређена средства за капиталне инвестиције. Законом о буџету су предвиђена средства за рад Министарства, конкурсе и пројекте и подршку рада установа у области заштите и очувања културног наслеђа и установа културе у области савременог стваралаштва. Учешће других министарстава у финансирању пројеката у култури је заступљено у мањој мери.³ Поједини послови државне управе су поверени Министарству културе, а средства су обезбеђена из републичког буџета.⁴ Покрајинске установе културе се финансирају из буџета покрајине,⁵ док су градови и општине дужни да обезбеде развој културе на својој територији.⁶ Сви нивои власти сарађују углавном по питању финансирања манифестација и пројеката у култури.

Алтернативни извори финансирања архива кроз пројекте

Алтернативно финансирање архива кроз пројекте у овом раду подразумева различите изворе финансирања, осим редовних средстава из буџета оснивача. Свакако да је буџетско финансирање архива главни извор финансирања и да алтернативно треба схватити као његову допуну. У суштини, алтернативно финансирање представља модел који се састоји из различитих извора финансирања са циљем да омогући потребна средства за обављање архивске делатности.

Архиви као буџетске установе послују ван традиционалних тржишних правила. Међутим, савремени начин пословања наметнуо је потребу за прилагођавањем и проналажењем нових финансијских извора. Јавни концепт финансирања и даље је доминантан, али недовољан. Управо због

² Закон о култури, чл. 6, 74, 75 и 77 (Службени гласник РС број 72/2009, 13/2016 и 30/2016. – испр.).

³ Стратегија развоја културе Републике Србије од 2017. до 2027. године – нацрт, <http://www.kultura.gov.rs/docs/dokumenti/nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-/-nacrt-strategije-razvoja-kulture-republike-srbije-od-2017--do-2027-.pdf>, 21. мај 2018.

⁴ Закон о државној управи, чл. 4 и 52(Службени гласник РС број 79/2005, 101/2007, 95/2010 и 99/2014).

⁵ Закон о утврђивању надлежности АП Војводине, чл. 41, 42, 43, 44, 45 и 46 (Службени гласник РС број 99/2009 и 67/2012 – одлука УС).

⁶ Закон о локалној самоуправи, чл. 20 (Службени гласник РС број 129/2007 и 83/2014. – државни закон).

тога архиви настоје да своје програме и активности остваре преко наменских, квалитетних и садржајно добро осмишљених и конципираних пројеката, којима аплицирају на конкурсима претежно ресорног министарства, али и код других оглашивача. Конкурс, као инструмент културне политике, омогућава да се у оквиру архивске делатности прибаве одређена средства за реализацију постојећих или нових потреба. По правилу, сваки конкурс садржи пријаву, услове, поступак, задатак, потребну документацију, рокове, место, адресу и лице задужено за пријем документације, критеријуме вредновања пројекта, начин, динамику, уплату средстава и инструменте обезбеђења, услове о закључењу уговора о додели средстава и напомену.

Министарство културе и информисања, аутономна покрајина и јединице локалне самоуправе финансирају и суфинансирају пројекте у култури у складу са прописима којима се уређује контрола државне помоћи, у складу са законом. О квалитету пројекта одлучује комисија, чији су чланови истакнути стручњаци из одређених области.

Критеријуми на основу којих се вреднују пројекти су усклађеност са општим интересом у култури, циљевима и приоритетима конкурса, квалитет и садржајна иновативност, стручни капацитети и неопходни ресурси, свеобухватни, разрађени и економични финансијски план усклађен са планом активности, који укључује више извора финансирања и утицај пројекта на квалитет културног живота заједнице.

Изабрани подносиоци пројекта на конкурс у закључују уговор о финансирању односно суфинансирању, а изузетно се уговор закључује без конкурса у случају да се ради о значајном пројекту који није могао унапред да се испланира, под условом да испуњава најмање три предвиђена критеријума.⁷ Исплата средстава се обавља на основу решења о преносу средстава. У року од 15 дана по завршеном пројекту, а најкасније до краја године учесници конкурса који су добили буџетска средства у обавези су да доставе извештај о реализацији пројекта и доказ о наменском трошењу финансијских средстава органу који је одобрио средства.⁸ У супротном, кориснику средстава који у предвиђеном року не достави извештај о реализацији пројекта упућује се захтев за повраћај средстава, а на званичној интернет-страници орган који додељује средства објављује информацију о

⁷ Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, Аутономне Покрајине, односно јединица локалне самоуправе, чл. 1, 3, 6, 7 и 10 (Службени гласник РС број 105/16 и 112/2017).

⁸ Закон о култури, чл. 76 и 78 (Службени гласник РС број 72/2009, 13/2016 и 30/2016. – испр.).

кориснику који није поднео извештај односно извршио повраћај средстава.⁹

Из буџета Републике Србије се обезбеђују средства и за финансирање плаћања партиципације за међународне фондове, програме и пројекте који су у складу са потписаним међународним уговорима, финансирање и суфинансирање програма и пројеката који се спроводе у сарадњи са међународним организацијама, који проистичу из потписаних или потврђених међународних билатералних споразума, програма, протокола и меморандума о сарадњи у области културе и других међународних обавеза.

Програми и пројекти могу се финансирати и од прихода остварених обављањем делатности, од накнада за услуге, продајом производа, уступањем ауторских и сродних права, од легата, донација, спонзорства, деловањем задужбина и фондација и на други начин.¹⁰

Подстицајне фискалне мере за улагање у културу су дефинисане законом. Од 2002. године са 1,5 одсто¹¹ увећане су на садашњих пет одсто умањења пореза на име извршених улагања.¹² Међутим, у пракси се на тај начин минимално остварују средства, јер су улагања мала, а процедура повраћаја новца је сложена.

Приходи које остварују архиви су ограничени на услуге које пружају корисницима и регистратурама (преузимање, обрада, сређивање, издавање архивске грађе, депоновање грађе, културно-пропагандна делатност). Политика пословања мора бити усклађена са савременим захтевима маркетинга у култури, који се у пракси још увек налази на маргинама. За многе архиве је стицање додатних средстава нова маркетиншка дисциплина, чији је циљ унапређење и развијање пословања, програма и активности. Маркетинг у култури мора да оствари друштвену мисију и задовољи потребе корисника. „Главни задатак културног маркетинга јесте рад на приказивању

⁹ Уредба о критеријумима, мерилима и начину избора пројеката у култури који се финансирају и суфинансирају из буџета Републике Србије, Аутономне Покрајине, односно јединица локалне самоуправе, чл. 13 (Службени гласник РС број 105/16 и 112/2017).

¹⁰ Закон о култури, чл. 10, 12 и 76 (Службени гласник РС број 72/2009, 13/2016 и 30/2016. – испр.).

¹¹ Правилник о улагањима у области културе која се признају као расход, чл. 1 (Службени гласник РС број 9/2002).

¹² Закон о порезу на добит правних лица, чл. 15 (Службени гласник РС број 25/2001, 80/2002, 80/2002. – државни закон, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014. – државни закон, 142/2014, 91/2015. – аутентично тумачење, 112/2015, 113/2017).

и популарисању културних вредности и уметничких остварења, те подстицање контаката људи са њима.¹³

Спонзорство је новчана подршка и може се окарактерисати као давање новца са циљем да се представи име, производ или услуга с једне стране, а омогућава помоћ у реализацији одређеног програма, пројекта или концепта помоћу расположивих средстава с друге стране. Спонзор на тај начин добија јавно признање, постаје друштвено одговоран и доприноси друштвено-културном развоју. На тај начин се успоставља партнерски однос дефинисан уговором и у ширем контексту обострано изграђује репутација и имиџ. Овај вид алтернативног финансирања углавном се примењује на посебне догађаје, манифестације и скупове, али је код архива готово непрепознатљив. Зато је потребно креирати одговарајућу стратегију спонзорства, која мора бити јасно планирана, са циљно одабраним потенцијалним спонзорима, чији је крајњи циљ трајно спонзорство и обострано корисни односи.¹⁴

За разлику од спонзорства, које у суштини има маркетиншки и медијски приступ, донаторство карактерише друштвено-хуманистички приступ. Донације правних и физичких лица су нешто заступљеније и за нијансу видљивије у архивима. Овај вид помоћи не подразумева узвратну корист и награђивање, јер дародавци могу бити анонимни, без икаквих економских интереса. Донаторство је давање бесповратних средстава ради пружања помоћи и подршке, без накнаде и противуслуге. Донација је поклон, а не уговорни аранжман. Донатори могу бити међународне организације, државне развојне агенције, владине агенције, стране амбасаде, приватне фондације и посредничке фондације. Они имају своје услове, процедуре, правила, приоритете, обрасце за пројекте итд. Код великих донатора процедуре конкурисања су веома сложене и захтевају велику компетентност организације која конкурише и њених партнера.¹⁵ Са спонзорством и донаторством не треба мешати субвенције, које су део јавних средстава.

Кроз рад задужбина и фондација омогућено је промовисање и унапређење рада архива. Међутим, треба имати у виду да они „финансирају пројекте који се уклапају у њихове циљеве“¹⁶ и очекују највише стандарде у

¹³ Милена Драгићевић Шеших, Бранимир Стојковић, *Култура, менаџмент, анимација маркетинг*, Клио, Београд, 2011, 222.

¹⁴ Анђела Микић, Маја Ђокић, Биљана Панић, *Основни аспекти спонзорских односа*, Часопис за економију и тржишне комуникације, година V, број I, Београд, 2015, 53.

¹⁵ Милена Драгићевић Шеших, Бранимир Стојковић, *Култура, менаџмент, анимација маркетинг*, Клио, Београд, 2011, 278–279.

¹⁶ Andrew McIlroy, *Ulaganje u budućnost, Priručnik za fundraising u kulturi*, BalkanKult, Beograd, 2001, 19.

приступу установа којима додељују финансијска средства. Задужбине и фондациије су непрофитабилне невладине организације, које се оснивају добровољно и самостално одређују циљеве. Задужбине су правно лице којем је оснивач наменио одређену имовину ради остваривања општекорисног циља или приватног интереса у складу са законом, док су фондациије правно лице без основне имовине, формиране такође ради остваривања општекорисног циља.¹⁷ У Србији, домаће и стране фондациије морају да се региструју у Агенцији за привредне регистре.

Модел јавно-приватног партнерства је препознат и законски регулисан, али је у пракси у области културе односно архивске делатности присутан у фрагментима. Овај вид партнерства подразумева дугорочну сарадњу ради обезбеђивања финансирања, изградње, реконструкције, управљања или одржавања инфраструктурних и других објеката од јавног значаја и пружања услуга од јавног значаја, које може бити уговорно или институционално. Закон предвиђа и концесију над културним добрима ради комерцијалног коришћења добра у општој употреби или обављања делатности од општег интереса.¹⁸ Носиоци ове врсте сарадње су углавном удружења грађана и невладине организације. Сарадња има за циљ да средства и знања приватног сектора буду на располагању јавном сектору како би заједничким снагама омогућили квалитетније и делотворније управљање, одржавање, развој и коришћење инфраструктурних и културних ресурса уз примену савремених приступа. Улога јавног сектора је да одређује циљеве заједничких пројеката и води рачуна о јавном интересу, што приватни партнер поткрепљује финансијским средствима.

Без обзира на врсту финансирања, аплицирање на конкурсе подразумева добро конципиран пројекат, који у основи садржи:

- Податке о установи (основне информације);
- Опис проблема (наглашен проблем, решење проблема, шта недостаје да би био решен и шта је потребно да би био решен);
- Општи циљ (дефинисан главни циљ, чијем остварењу пројекат треба да допринесе у дужем временском периоду);
- Специфичне циљеве (посебност, мерљивост, остварљивост, релевантност и временску одредницу, а све зарад главног циља);
- Циљне групе (могу бити директне, индиректне и остале);

¹⁷ Закон о задужбинама и фондацијама, чл. 2(Службени гласник РС број 88/2010 и 99/2011 – државни закон).

¹⁸ Закон о јавно-приватном партнерству и концесијама, чл. 7 и 11 (Службени гласник РС број 88/2011, 15/2016 и 104/2016).

- Активности, односно методологију рада (детаљан опис реализације пројекта, конкретне, реалне и изводљиве акције које треба предузети, као и календар активности);
- Поделу задужења (добра процена људских ресурса и подела задужења);
- Трошкове тј. буџет (табеларни приказ трошкова, активности пројекта и опис финансијских аспеката пројекта);
- Мерење и дисеминацију резултата (резултати као показатељи промена који ће наступити реализацијом пројекта, ширење информација о резултатима кроз различите канале комуникације);
- Визију и одрживост пројекта (унапређење и допринос, способност да се циљ остварује и по завршетку пројекта, могућност аплицирања за нова финансирања или могућност пројекта да финансира сам себе након завршетка);
- Прилоге (документација и материјал који доприносе предлогу пројекта).

Пројекти морају да испуне одређене критеријуме и дају квалитетан друштвени допринос. Као такви, представљају позитиван модел, изграђују и учвршћују јака партнерства, пружају статистички мерљиве резултате, указују на специфичност одређеног проблема, поседују кредибилитет истраживачког или имплементационог тима.

Приликом израде пројекта посебно треба јасно дефинисати потребе, шта ће бити урађено, затим целокупан материјал представити логично, „позитивно“ оријентисати речи без злоупотребе сленга, кроз буџет реално осликати потребе пројекта, назначити шта пројекат пружа заузврат, у обзир узети све смернице из водича за грант и на најбољи начин представити професионалност установе.¹⁹

Примењени модели финансирања у Историјском архиву Краљево

Историјски архив Краљево је препознао важност пројекта и институцију конкурса. Иако је буџетска установа, чија средства обезбеђује оснивач – град Краљево, са уделом од два одсто општина Врњачка Бања и Рашка, на чијој територији обавља заштиту архивске грађе и регистратурског материјала и чува фондове и збирке – кроз алтернативни модел фи-

¹⁹Центар за едукацију и управљање пројектима (ЦЕУП), *Практично писање пројеката и донајори у 2018*, Београд, 2018.

нансирања настоји да обезбеди средства за реализацију приоритетних потреба. Архив је до сада углавном аплицирао на конкурсе ресорног министарства.

Међу одобреним пројектима (програмима) у периоду од 2005. до 2018. године су:

- „Санације објекта на Тргу Светог Саве 1“ (радови на објекту који је Архив добио на коришћење);
- „Микрофилмовање матичних књига – архивске грађе од великог значаја“, (заштита црквених матичних књига рођених, венчаних и умрлих за период од 1837. до 1949.);
- „Краљево, град у Србији 1918–1941.“ (издање Историјског архива Краљево и Народног музеја Краљево, у коме су на основу архивских извора и доступне литературе сагледане друштвено-историјске прилике у граду на Ибру);
- „Први српски устанак и ослобођење Карановца 1805.“ (изложба поводом обележавања ослобођења Карановца од Турака);
- „Набавка архивских полица, архивских кутија, јављача пожара и алармних уређаја“ (употпуњена постојећа опрема и повећана заштита архивске грађе у депоу);
- „Наша прошлост“ (у неколико наврата суфинансиран стручни часопис, који је 1964. године покренуо Историјски архив Краљево у сарадњи са Друштвом историчара среза Краљево, а од 1986. године почео је да излази у сарадњи са Народним музејом Краљево);
- „Монографија 50 година Историјског архива Краљево 1960–2010.“ (издање у коме су сабрани најважнији подаци о полувековном постојању и раду установе и културном наслеђу које чува);
- „Стална поставка Историјског архива Краљево“ (изложба поводом 50 година постојања и рада установе, на којој су представљени најзначајнији документи који се чувају у Архиву и сведоче о прошлости Краљева, Врњачке Бање и Рашке);
- „Израда Водича Историјског архива Краљево“ (штампање другог, прерађеног и допуњеног издања целокупне архивске грађе која се чува у Архиву);
- „Санација зграде Историјског архива Краљево“ (санација објеката оштећених у земљотресу);
- „Дигитализација фондова од великог значаја у Историјском архиву Краљево – Управа и јавне службе 1839–1941“ (набављени фото-

апарат, скенер А3 и опрема потребна за дигитализацију четири фонда од великог значаја, и то: 1) „Суд општине Трнавске –Трнава 1839–1918.“, 2) „Суд општине варошице Рашке – Рашка 1849–1918.“, 3) „Начелство среза студеничког – Рашка 1918–1941.“, 4) „Општина Трнавска – Трнава 1918–1941.“);

- „Набавка опреме за правилно одлагање, коришћење и чување архивске грађе“, (набављени фотокопир апарат, одстрањивач влаге, металне полице и метална колица за архивску грађу);
- „Повећање доступности архивске грађе за истраживање и коришћење у Историјском архиву Краљево“ (набављен микрочитач и пратећа опрема, чиме је омогућено коришћење микрофилмованих копија архивске грађе у циљу заштите оригиналне грађе);
- „Дигитализација пројектне документације у Историјском архиву Краљево“, (набављен скенер широког формата и пратећа опрема којим се дигитализује пројектна документација великог формата, како би се одговорило захтевима корисника да остваре своја права у вези са легализацијом објеката, санацијом објеката после земљотреса, доказивања власништва и сл.);
- „Унапређење услуга и квалитета рада у Историјском архиву Краљево“ (набављен штампач великог формата од 44 инча и колор ласерски штампач са пратећом опремом, којим је комплетиран скенер широког формата и омогућено штампање архивске грађе великог формата, пројектне, техничке и друге документације, као и израда паноа за изложбе и другог културно-пропагандног материјала);
- „Аустроугарска окупација Краљева од 1915. до 1918. године“ (монографија у којој су описани догађаји у време аустроугарске окупације Србије и града Краљева, на основу драгоцене архивске грађе из Државног архива у Бечу и Историјског архива Краљево);
- „Трајна заштита вредне архивске грађе“ (набављени непокретни метални ормари А0 формата за смештај архивске грађе у депоу, тј. карата из периода 1856–1970. године, грађевинских планова и плаката насталих у периоду од 1951. године до данас, као и картотечки ормари за складиштење личних картона здравствених осигураника и смештај досијеа фондова).²⁰

²⁰Историјски архив Краљево (ИАК), Документација о одобреним пројектима (програмира) од стране ресорног министарства 2005–2018.

Када је реч о осталим изворима финансирања, као што је спонзорство, Историјски архив Краљево до сада није имао искуства, али је добио донације за пројекат санације архивских зграда од последица разорног земљотреса 2010. године. Донацију је упутио Архив Србије, Архив Југославије, Архив Војводине, Међуопштински историјски архив Чачак и Међуопштински историјски архив Шабац, као и историјски архиви града Београда, Новог Сада, Панчева, Сомбора, Сенте, Кикинде, Беле Цркве, Пирота, Неготина, Зајечара, Јагодине, Врања, Новог Пазара, Крушевца, Ужица и Смедерева. Значајна средства за санацију објеката су издвојили Министарство културе и Скупштина града Краљево.

Историјски архив Краљево је упутио и захтев за донацију холандској фондацији „Принц Клаус фондација за културу и развој“ (CulturalEmergencyResponse – PrinceClausFundforCultureandDevelopment, Netherlands), која пружа помоћ у ванредним ситуацијама путем програма за хитне интервенције у области културе. На основу достављеног пројекта фондација је донирала значајна средства за санацију после земљотреса објеката у којима је смештена установа.²¹

Поред тога, Историјски архив Краљево остварује скромна сопствена средства на основу пружених услуга, која доприносе да се подмире и надоместе мањи трошкови. Наиме, у оквиру своје основне делатности чувања и заштите архивске грађе и регистратурског материјала установа обавља услуге за друге државне органе и организације, правна и физичка лица, које наплаћује у складу са законским прописима и Правилником, којим су регулисане услуге, начин извршавања и цене. То су:

- Пружање стручне помоћи из основне делатности Архива и ван програма Архива;
- Истраживање архивске грађе, прикупљање и обрада података;
- Преузимање и смештај архивске грађе;
- Публиковање, писање монографија, биографија, научних студија и сл.;
- Припремање изложби, предавања и других културних материјала;
- Организовање стручних саветовања и израда огледних материјала;

²¹ ИАК, Документација о донацијама 2010; зграде у којима је смештен Историјски архива Краљево, на Тргу Светог Саве 1 и у Доситејевој 19. претрпеле су велика оштећења од разорног земљотреса јачине 5,4 јединица Рихтерове скале и интензитета 7–8 степени Меркалијеве скале, који се догодио 3. новембра 2010. године у Краљево.

- Фотокопирање, скенирање, прекуцавање и на други начин умножавање архивске грађе;
- Коришћење стручног радног потенцијала Архива и друге услуге.

Под услугама се сматрају и други послови које установа обавља за другог, ако су намењени заштити архивске грађе и регистратурског материјала за које Архив, у смислу одредаба Закона о културним добрима, врши стручни надзор над архивирањем, чувањем, стручним одржавањем, одабирањем, излучивањем безвредног материјала.²²Најчешће услуге које пружа су издавање уверења (из радног односа, о завршеној школи, стручним испитима и слично), оверених копија службених списа (решења, дозвола, копија плана и сл.), фотокопија пројеката или дела пројеката, уверења са подацима из црквених матичних књига, затим преузимање архивске грађе доспеле за преузимање, преузимање архивске грађе регистратура које су престале са радом и из регистратура у стечају које нису прописно сређене и примљене за преузимање, као и израда листе категорија регистратурског материјала са роковима чувања и излучивање безвредног регистратурског материјала.

Остваривање дохотка на основу коришћења сопствених ресурса и пружања услуга свакако треба још више примењивати, развијати, унапређивати и афирмисати. То ће допринети већој ефикасности у раду, мотивацији запослених и стварању препознатљивог имиџа установе.

Остали модели алтернативног финансирања у Историјском архиву Краљево до сада нису примењивани. Потребно је озбиљно приступи овој теми, формирати тим који ће сагледати капацитете, могућности и потребе установе, и на основу њих дефинисати приоритете, правце развоја, моделе, пројекте и стратегију ефикасног и економичног пословања изван буџетских оквира финансирања. Пројектно размишљање треба проширити изван конкурса ресорног министарства и имплементирати га на конкурсне моделе и субјекте који подржавају архивску делатност и очување културног наслеђа.

Добро осмишљени, садржајни, конципирани и одрживи пројекти су улазница у свет спонзора, донатора, задужбина, фондација и јавно-приватног партнерства. Реч је о значајним ресурсима, који могу омогућити, надоместити и употпунити потребне финансије. С обзиром на то да Архив није профитабилна организација, његови пројекти нису комерцијални, али су друштвено корисни и одговорни и своде се на заштиту, чување и презента-

²² ИАК, Правилник о услугама које врши Историјски архив Краљево са ценовником, чл.1, 3 и 5, број 1196, од 14. 8. 2009.

цију архивске грађе. Пројекти морају бити у складу са програмским садржајем, пословном политиком, организацијом установе, јасно дефинисаним циљем, мисијом, визијом и остварљивим позитивним резултатом. У том смислу треба тражити оригинална решења, изворе финансирања и партнере који су спремни да помогну и допринесу остваривању зацртаних циљева.

Потрага за додатним средствима веома је захтевна и успех зависи од саме установе, њене организације, интереса, потреба, циљева способности и информисаности. Приоритет је пронаћи потенцијалне и интересно одређене финансијере културе за одређене врсте пројеката. У том контексту важан извор информација представља праћење њихових или специјализованих интернет-страница са обједињеним базама података о разноврсним конкурсним категоријама, применљивим за потребе архива. Развијање и неговање различитих извора финансирања, јавних и алтернативних, подразумева темељито нови приступ и механизам пословања, са свим обавезама и пратећим одговорностима.

Закључак

Последњих година либеризација тржишта у свим сферама довела је до промене и преобликовања традиционалног модела финансирања културе, што се одразило и на рад и функционисање архива. Досадашње промене нису корените, већ су поступне и прате ограничења јавних средстава и нове моделе финансирања, у чијим се оквирима добрим делом креће ефикасност пословања и управљања. Потребне и ограничене могућности намећу архивима потрагу за новим формама и алтернативним начинима финансирања програмских активности, неопходне опреме и инвестиционих одржавања објеката.

Генерално гледано, алтернативно финансирање је у архивима још увек тема о којој се мало говори, и целокупна делатност је ослоњена на буџетско финансирање. Осим аплицирања на конкурсе Министарства културе, остали извори финансирања су у другом плану, врло се ретко и спорадично примењују. Недостају људски ресурси који би били покретачи, иноватори, креатори и носиоци оваквог модела финансирања, као и систематизовани програми и активности, добро осмишљени пословни планови, поуздани сарадници и на добрим основама успостављено партнерство приватног и јавног сектора, које би омогућило интеракцију између архива, друштва, привреде и предузетништва.

Мешовити извори финансирања су реалност, коју би архиви данас требало да препознају. Значајну улогу у овом процесу моделирања финансија имају едукација и професионализам запослених, њихова креативност

и способност прихватања и имплементирања нових образаца. У складу са тим, потребно је направити одговарајућу и реалну пословну стратегију, дефинисати потребе установе, корисника и јавности, и формирати тим који ће у архивску делатност зналачки имплементирати маркетиншки приступ, не излазећи из оквира струке и науке. Искорак из традиционалног миљеа подразумева прихватање и примену нових правила и модела пословања прилагођених сопственим потребама и законитостима.

Историјски архив Краљево настоји да буџетски систем финансирања што више комбинује са погодностима алтернативног система. До сада се највише ослањао на суфинансирање пројеката од ресорног министарства и на сопствена средства остварена на име услуга. Као савремени чувар и носилац културног наслеђа, у свакодневном раду још више мора истаћи своје вредности, искористити све расположиве капацитете и одговорити актуелним захтевима струке, пословања и корисника, и самим тим постати још више афирмативан, доступан, отворен, друштвено видљив и препознатљив.

На крају свега реченог, намеће се мишљење да је у савременом пословном окружењу архива најреалнији модел финансирања мешовити модел, при чему буџетско финансирање остаје приоритетно, а улога осталих извора финансирања је да поспешују и допуњују рад и активности. Мешовити извори финансирања са дугорочним позитивним ефектима и одговарајућом подршком, прилагођени потребама и законитостима архивске делатности, представљају будућност.

Jasminka MARKOVIĆ

ALTERNATIVE FINANCING OF ARCHIVES
– THE CASE OF THE HISTORICAL ARCHIVE OF KRALJEVO –

Summary

The aim of the present paper is to point at the alternative project financing as one of the possible solutions for the procurement of additional funds for historical archives. Through this financing concept, by applying to project contests, it is possible to provide funds for the realization of the necessary activities, for which the projected budget is insufficient.

Defined budget funds, whether at the republic, provincial or local levels, are modest and limited. They are mainly focused on personal income of employees and material costs, and at least on program activities, procurement of modern equipment and investment maintenance of facilities.

Needs and limited opportunities put historical archives in search of new forms and alternative ways of financing. In practice, there is a lack of human resources to be drivers, innovators, creators and bearers of such a model of financing, and a lack of systematized programs and activities, well-designed business plans, reliable associates and good partnerships between the private and public sectors, which would allow for the interaction between the archives, the society, the economy and entrepreneurship.

It is necessary to create an appropriate and real business strategy, to define the needs of the institution, the users and the public, and to create a team that will technically implement a marketing approach in archival activities, while not going beyond the profession and science.

The Historical Archive of Kraljevo, for many years now, strives to infiltrate the benefits of alternative financing in the budgetary financing system as much as possible. So far, the Archive has mostly relied on the co-financing of projects from the line ministry and on its own funds generated in the name of services. Within the scope of its activity, it is important that the Archive uses the available capacities in the future, to respond to the current demands of the profession, business and users, and to become even more affirmative, accessible, open, socially visible and recognizable.

In general terms, the most realistic model for financing of historical archives in a modern business environment is a mixed model, whereby budget funding remains a priority, and the role of other sources of funding is to promote and complement work and activities. Mixed sources of financing, with long-term positive effects and appropriate support, tailored to the needs and legitimacy of archival activities, represent the future.